

De instorting van d'n toren

---

*Es ge nou ons dörp in komt,
dan stodde ja verstomd.
Dan moete na d'n torren is gon kêêken.
De leeje van de ro:d
die wiesen van God gen ko:d.
Want Cuypers ha gezeed
'kwed dèttie honderd joar nog stee.*

Dit is het refrein van een liedje dat zo'n eeuw geleden her en der op partijen en feesten in Oirschot gezongen werd. Een spotliedje op het instorten van onze kerktoren op 12 december 1904, maar vooral op de toestanden er omheen. Waarschijnlijk zullen veel Oirschottenaren zich afvragen hoe het zover heeft kunnen komen, dat onze toren instortte en wat de raadsleden daarmee te maken hadden? Het antwoord op de eerste vraag vergt nogal wat uitleg, maar op de tweede vraag is het antwoord kort: de toren was eigendom van de gemeente en niet van de rooms-katholieke parochie. Dat is niet zo verwonderlijk als men wel zou denken. De toren immers had lang geleden voor de Oirschotse gemeenschap ongeveer dezelfde functie als de Belforten, die je nog in Belgische steden als bijvoorbeeld Brugge, Gent en Aalst kunt bewonderen. Hij kon gebruikt worden als uitkijkpost. In de toren hingen klokken die als voorlopers van kranten, de telefoon, radio en fax de bewoners "kond deden" van opvallende wereldlijke gebeurtenissen.

Bij blijde aankondigingen, zoals de geboorte van een Oranjelg of een kind van de Heer van Oirschot, werden de kerkklokken soms een uur lang (en dit drie keer per dag) geluid. Ook rouw, bij sterfgevallen van belangrijke personen, werd bekend gemaakt en geuit door het luiden van de klokken. In gevallen van ramp, zoals een brand, werd de stormklok geluid. Van "onze" vader heb ik nog dikwijls de opmerking gehoord als de brandsirene ging: "Hört, 't störrt". Door het "orlogie" op de toren bleven onze voorouders die nog niet in het bezit waren van enig uurwerk, in ieder geval die van törp, bij de tijd. En het begin van een nieuwe dag werd tijden lang aangekondigd door het luiden van de torenklok om 5 uur in de morgen, terwijl de klepperman verplicht was "alle avonden om 9 uren het ganse jaar door een kwartuur de avondklok te luiden". Het woord belfort, met nadruk op bel, waarmee onze toren in de archieven soms aangeduid wordt, is dus wel op zijn plaats.

En hoe het zover heeft kunnen komen.

Om hier een antwoord op te vinden moeten we een hele stap terug doen in onze geschiedenis. We gaan terug naar de Franse Tijd. De tijd rond 1800. De tijd dat de Fransen half Europa, waaronder ons land, onder de voet hebben gelopen. Bij de inval van de Fransen (1794-1795) in ons land brengen ze, met hun leuze van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, ook vrijheid van godsdienst mee. De gereformeerde godsdienst is niet langer de staatsgodsdienst. Veel Brabantse kerken die, dan zo'n anderhalve eeuw geleden door protestanten in beslag zijn genomen, komen weer in bezit van de katholieken. In Oirschot beginnen de onderhandelingen over de teruggave van de kerk aan de rooms-katholieke parochie in 1798, maar pas in 1800 kunnen de parochianen weer bezit nemen van hun kerk. Bij die onderhandelingen is niet de toren betrokken. Die blijft eigendom van de gemeente. Vermoedelijk is in de tijd vóór 1800 de toren maar summier onderhouden.

In 1819 komt vanuit Den Haag de vraag of de gemeente Oirschot het onderhoud van de 3 Oirschotse torens op zich wil nemen. Daarvoor zal Oirschot jaarlijks f 530,- uit de Haagse kas krijgen. Oirschot wil wel op voorwaarde dat de torens eerst gerepareerd worden. Vermoedelijk gebeurt er echter voorlopig niks. Later -in 1826- blijkt dat er f 2.000,- door de domeinen in de gemeentekas is gestort, maar dat dit, onder het regime van burgemeester Steyvers, nooit gebruikt is voor onderhoud aan de toren. Daardoor is de toren in zeer slechte staat en moet hij nodig gerepareerd worden. De kosten daarvoor worden geschat op f 8.403,- en dat geld kan de gemeente niet ophoesten.

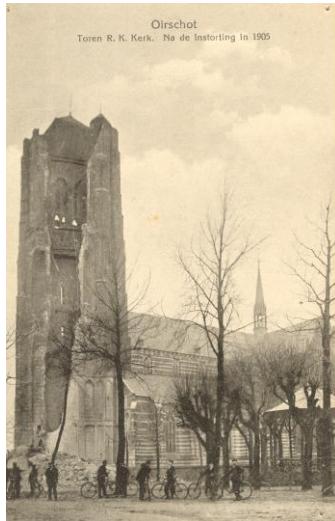
Dus vraagt zij geld uit de provinciepot. En als dat niet lukt aan Zijne Majesteit. Het lukt inderdaad niet. De provincie laat weten dat het Oirschots eigen schuld is en dat zij ook van de Koning (het rijk) niets hoeven te verwachten. De gemeente moet maar andere wegen zoeken om aan geld te komen, bijv. door te lenen.

De toren schijnt inderdaad in zeer slechte conditie te zijn, zo slecht, dat van hogerhand beslist wordt dat de klokken niet meer geluid mogen worden zolang de toren niet hersteld is.

In 1827 laat burgemeester de Jong een metselaar uit Oisterwijk, H. Essens, de toren nog eens inspecteren. De kostenraming die Essens opgeeft, is voor de gemeente niet acceptabel. Een tweede deskundige wordt benaderd. Men informeert in Vught, waar de toren in dezelfde staat van bouwvalligheid verkeert als die van Oirschot. Daar komen de kosten uit op f 3.100,- en dat klinkt beter voor onze vroede vaders. Uiteindelijk maakt J. Barkx, een meestertimmerman uit Tilburg, een nieuwe begroting voor Oirschot. Hij komt uit op f 3.010,59 en dat vindt de gemeenteraad aannemelijk. Timmerman Barkx moet zo gauw mogelijk een bestek maken, dat ter goedkeuring naar de Provinciale Staten gestuurd zal worden. We schrijven dan 1828. In 1829 komt die goedkeuring.

Er vindt een inschrijving van aanbesteding van het werk plaats waar 8 aannemers uit de regio op reageren. P. van Poppel, aannemer te Princenhage, met compagnon Cornelis Vergauwen, timmerman en ene Jan Willems, krijgen het werk toebedeeld.

De firma Wijers uit Tilburg neemt de steigerwerken aan, terwijl Jan en Martinus Essens tot opzichters benoemd worden. Daarvoor krijgen ze een bedrag van f 200,- dat ze samen moeten delen. Ook uit het bestek van reparatie blijkt dat een grondige opknapbeurt (vanaf de fundamenten tot aan de spits van de toren, aan de binnen- en de buitenkant) nodig is.

Puin aan de voet van de toren

In mei 1829 begint de aannemer met de reparatie en in juli van dat jaar wordt hij alweer "van zijn taak ontheven" omdat de reparatie niet naar behoren uitgevoerd wordt. Of er verder gewerkt wordt aan de toren en door wie blijft een vraag.

We maken een sprong naar 1860. Er komt dan weer een goedkeuring bij de gemeente binnen om de toren te laten repareren. Het werk, waarbij blijkbaar tegelijkertijd ook de kerk onderhanden genomen wordt, geschiedt onder leiding van een nog jonge architect P. Cuypers.

Een interessant detail is, dat het oksaal en het orgel uit de kerk afgebroken worden en (met toestemming van de gemeente) in de toren een zolder gemaakt wordt, waarop het orgel geplaatst wordt. Van het oksaal worden "vier kolommen met basement en kapiteel uit het begin van de 16de eeuw gespaard en ter ondersteuning onder de nieuwe "orgelzolder" gesteld. Dat zijn de kolommen die nu nog de ingang van de kapel van de H. Eik schragen en sieren.

Veel zal er aan de toren niet gerepareerd zijn want acht jaar later worden er weer enkele deskundigen, waarschijnlijk Oirschottenaren, de toren in en op gestuurd om hem te inspecteren. Het resultaat is: het zoveelste plan voor een grote reparatie. Uit het bestek is op te maken dat onder andere de toren op verschillende plaatsen aan het scheuren is, dat er nogal wat stenen los zitten en dat het leien dak vernieuwd moet worden. In 1870 begint de reparatie, waarbij ene A. Meyers opzichter is. Onderhand begint de toren toch wel een voorwerp van heel grote zorg te worden. Het is een kleine sprong in de tijd naar 1881, tijd voor weer een goede herstelbeurt. In

mei van dat jaar besluit de gemeenteraad om de toren maar weer eens te laten repareren. Nu door ene Essens en ene Bullens.

Francis Stans heeft al een begroting gemaakt en hij zal voor het steigerwerk zorgen. Waarschijnlijk is het bij dat besluit gebleven want een jaar later wil de raad laten onderzoeken of reparatie wel echt nodig is. Of die toch nog hebben plaatsgevonden kunnen we uit de archieven niet opmaken. Wel dat ondertussen (in 1886) de ramen in de toren door zware hagel totaal vernield worden. En ook dat Oirschot de toestand van de toren blijft onderzoeken.

In 1888 wordt de volgende inspectie vermeld, waarop in het jaar daarop het zoveelste besluit valt om de toren in 1890 te laten restaureren. Maar in plaats van aan die restauratie te beginnen, wordt het voorstel gedaan de toren over te doen aan de rooms-katholieke parochie. Het ligt voor de hand dat die niet erg happig is om een verzwakte toren over te nemen.

Als dan het raadslid Somers bij een latere vergadering (1891) voorstelt er desnoods geld bij te geven, (men is de toren met al zijn wee wel heel erg graag kwijt) breekt er een heftige discussie los in de raad, waarbij raadslid van Heumen, die faliekant tegen dat aanbod is, aanvoert dat de kerk rijk genoeg is en de parochianen wel zullen betalen en dat de gemeente arm is. Bovendien: Wat zullen andersdenkenden wel denken als de gemeente geld schenkt aan de rooms-katholieke parochie.

Enfin; het feest gaat niet door en de gemeente gaat zelf maar weer aan het repareren, beter gezegd aan het oplappen. Want door gebrek aan financiën wordt het weer geen grondige restauratie, maar oplapwerk aan vooral het bovenste gedeelte van de toren. En dan blijkt dat onze toren toch zo belangrijk is dat men van hoger hand de boel in de gaten houdt, want Oirschot krijgt in 1891 een reprimande vanuit Den Haag dat ze geen bericht gestuurd hebben dat de toren weer gedeeltelijk in de steigers staat.

Het metselwerk waar in 1892 aan begonnen wordt, wordt verricht onder leiding van timmerman/metselaar Nol den Ouden die - gedwongen door geldgebrek - veel tufstenen ornamenten laat vervangen door ornamenten van gekapte bakstenen.

Twee jaar later gaat men weer aan het restaureren, nu vooral het onderste gedeelte van de westgevel der toren. De gemeenteraad heeft hiervoor een bedrag van f 500,= uitgetrokken. Ook nu wordt er veel tufsteen vervangen door baksteen en worden scheuren gedicht.

Tijdens die restauratie komt de opzichter der monumenten, ene A. Mulder, hoogst persoonlijk de toren inspecteren. Over zijn bevindingen schrijft hij een uitvoerig rapport aan het ministerie van Binnenlandse Zaken. Enkele details daaruit wil ik u niet onthouden. Over het benedengedeelte zegt hij:

"De toren ziet er oppervlakkig beschouwd goed uit. Bij nauwkeurige waarneming echter ziet men aan het benedengedeelte der beide Zuidwestelijke contreforten nogal ernstige scheuren. Ook vielen meermalen ingewaterde stukken naar beneden, zoodat men eenige jaren geleden verplicht werd reparatiën te doen verrichten".

Over de klokken, er zijn 4 klokken in de toren:

"De eerste, ongeveer uit het jaar 1750, is 1,25m hoog en 1,57m in doorsnede. Nummer twee is uit 1696. Ze is 1,12m hoog met een middellijn van 1,41m. De derde klok is in 1735 vergoten. Ze is 0,97m hoog en heeft een diameter van 1,19m. De oudste klok is van 1428 en meet 0,53m met een doorsnede van 0,64m. Als opschrift draagt die laatste klok: Barbera Vocar Anno Domini MCCCCXXVIII". De andere klokken hebben volgens Mulder ook wel opschriften, maar die zijn door de stand van de klokken niet leesbaar. Mulder schrijft tevens het spijtig te vinden dat er weer tufstenen banden, profielen en afdekkingen vervangen worden door bakstenen, of oversmeerd worden met cement. Hij eindigt zijn rapport met de verzuiming dat "de uitgetrokken gelden echter onvoldoende blijken te zijn zoodat te vreezen is dat, als er voor de verdere werkzaamheden geen voldoende gelden worden disponibel gesteld, men het schoone portaal ook met cement zal moeten besmeeren."

Ondertussen blijft de toren, ook na deze herstelwerkzaamheden, de gemoederen in de raadsvergaderingen bezig houden. Men wil nog steeds van de toren af, maar het kerkbestuur gaat nog steeds niet op de aanbieding in. Er wordt - om het zacht uit te drukken - door enkele raadsleden niet erg vriendelijk over Deken Franken en zijn bestuur geoordeeld.

Nog enkele kleine tegenslagen krijgt de toren in de volgende jaren te verwerken. In 1900 is er een blikseminslag in het torentje van de traptoren (ondanks de bliksemafleiders, die er enkele jaren terug geplaatst zijn) en in 1901 blijkt het torenuurwerk onherstelbaar kapot te zijn.

In april 1901 wordt de gemeentearchitect weer eens de toren in gestuurd voor een grondige inspectie. Zijn bevindingen zijn nogal alarmerend. In het kort komt het er op neer dat de oude balken onder de klokkenstoel liggend van oost naar west in de muren versleten zijn. Enkele nieuwe balken zijn ook gedeeltelijk versleten en in de zuidelijke facade van de toren is een scheur. Bovendien is een zuidelijke contrefort uitgezakt. De architect durft echter niet alleen de verantwoording te nemen voor zijn conclusies, dus wordt er een commissie achteraan gestuurd die tot dezelfde conclusie komt. Bovendien merkt ze op dat sommige ankers doorgeroest zijn, zodat daar geen verbindingen meer met de muren zijn. De zuidkant is er het slechts aan toe. In de gemeenteraadsvergaderingen spitsen de tegenstellingen zich toe. Iedereen is voor reparatie maar burgemeester Breton van Lith en raadslid Somers zijn voor een grondige restauratie, terwijl anderen een gewone onderhoudsbeurt voldoende achten. Raadslid Van Heumen vindt dat de zaak overdreven wordt en dat Somers praatjes rondstrooit dat de toren wel om zou kunnen vallen (er komen inderdaad al brokken steen naar beneden).

Ook komen er verwijten als, *"had de toren maar aan de kerk overgedaan"*.

Ondertussen komt de rijksarchitect voor de monumenten A. Mulder, de toren ook nog inspecteren. Hij geeft aan dat de scheuren van ernstiger aard zijn dan men oppervlakkig meent. Hij brengt de toren in tekening, die, voorzien van een bericht, verstuurd wordt naar de architect der Rijksmuseumgebouwen: de bekende Dr. Cuypers. De architect komt daarop hoogstpersoonlijk, gestuurd door de minister van Binnenlandse Zaken, naar Oirschot om de toren te bekijken. Het is dan december 1901. Van zijn bevindingen doet hij mondeling verslag aan de raadsleden en hij geeft adviezen. Als die opgevolgd worden, zal de toren er voorlopig weer tegen kunnen. Zijn bevindingen komen grotendeels overeen met die van de Oirschotse gemeentearchitect. De gemeente-architect maakt een begroting van de kosten van reparatie volgens de plannen van Cuypers. De Rooms-katholieke kerk zal ook een kleinigheid (f 35,40) bij moeten dragen vanwege de herstellingen aan het koor. Op de begroting van de gemeente voor 1903 trekt de raad een post van f 500,= uit voor de allereerste nodige voorzieningen. Verder wordt er een commissie benoemd toet uitvoering van de werkzaamheden aan de toren. Het is mei 1903 als de commissie wil beginnen met het eerste werk: het invoegen van de scheuren en het ankeren van de muren.

Maar met f 500,= kun je niet veel. Het gevolg is dat er slechts een klein gedeelte van de werken, die Dr. Cuypers nodig vond, uitgevoerd worden. En ondertussen blijft de toren in de gemeenteraad een punt van discussie en vermoedelijk onderhand van heel Oirschot totdat.....de toren zelf aan alle discussies een eind maakt door op 12 december 1904 om 17.15 uur met een geweldig, donderend geraas in een grote stofwolk gedeeltelijk omhoog te komen.

De instorting

Sjef van Kollenburg, de latere gemeenteambtenaar, bevindt zich op dat ogenblik vooraan in de Nieuwstraat, waar het zicht op de toren juist belemmerd wordt door een paar huizen en het raadhuis. Ooit heeft hij daarvan een kort verslag geschreven in een krant:

"Ik was die avond, toen het al wat begon te schemeren, van ons huis aan de Leeuwerikstraat op weg naar de markt voor boodschappen. Ik had een grotere korf aan de hand en er liep een wat oudere jongen met me mee en die vertelde dat de toren wel eens in kon storten, want er vielen soms stenen naar beneden. De jongen sloeg het straatje in dat nu Kerkstraat heet. Toen ik bijna aan het begin van de Nieuwstraat was, dicht bij de markt, (ik kon de toren op dat ogenblik niet zien vanwege de huizen die er voor stonden) was er opeens een donderend geraas, en daarna een stofwolk, waardoor een man die voor mij liep, helemaal onzichtbaar werd.

De keien daverden onder mijn voeten. Er was gerinkel van glas en toen hoorde ik stemmen in de verte. Deuren van huizen gingen open en ik zag mensen in het licht van de petroleumlampen naar buiten komen.

De toren was gevallen! Ik kon niks zeggen. Mijn stem stokte. De brokstukken lagen zo hoog dat je er niet overheen kon kijken en in de toren gaapte, van onder tot boven, een gat van wel 70 meter". Tot zover het relaas van Sjef van

Kollenburg. Ook zijn vader, die een bekwaam gewelvenbouwer was, had al eens gezegd: *"De toren werkt. Als daar niet in voorzien wordt, zal hij vallen."*

Het moet wel een oorverdovende en overdonderende klap zijn geweest, waarmee onze toren omlaag is gekomen en een sensatie van de eerste orde. Gelukkig en wonder boven wonder is er niemand gewond geraakt. Dat komt omdat enkele personen het onheil aan hebben zien komen. Om half vier die middag begonnen er namelijk stenen en kalk af te brokkelen en omlaag te komen. Direct hebben B & W toen maatregelen genomen door de politie opdracht te geven de mensen te waarschuwen. Van Zelst heeft het terrein rond de toren afgezet, zodat het volk op veilige afstand zal blijven. Twintig minuten nadat dat gebeurd was moet de toren - volgens de archieven - ingestort zijn.

Daags na de val komt de gemeenteraad bijeen voor een spoedvergadering. Burgemeester Breton van Lith opent die vergadering met te memoreren aan de gedeeltelijke val van de toren en hij eindigt zijn rede met:

"Laten we mijne heeren niemand beschuldigen, want had de toren een ander toebehoord, hij zou eveneens thans een ruïne zijn. Wij staan hier voor het feit en zullen de lasten er van moeten dragen. Wenst iemand van de heeren hierover het woord te voeren".

Nou, dat willen ze bijna allemaal. En ze hebben klaarblijkelijk niet meer naar het laatste verzoek van de burgemeester geluisterd, want ze beginnen mekaar over en weer te beschuldigen. Ter verdediging wordt ook nog door enkele raadsleden aangevoerd dat Cuypers toch had gezegd dat de toren na herstel wel weer 100 jaar vooruit zou kunnen.

Enfin, ondanks alle gekissebis is direct Den Haag telegrafisch gewaarschuwd, waarop de onderhand bekende architect A. Mulder meteen naar Oirschot komt. Als hij de toren gaat bekijken ligt er alles nog bij zoals het gevallen is, omdat niemand in de nabijheid van de toren durft te komen uit vrees voor de val van hetgeen nog overeind staat. Mulder inspecteert eerst de toren aan de buitenkant. Hij schrijft later in een rapport:

"Van den toren is de zuidwestelijke hoek over de geheele hoogte ingestort, medenemende deelen van den zuid- en westmuur.

Daar de zuidwestelijke contreforten met meer dan de helft van den zuid- en westmuur verdwenen is, kan men zeggen dat ruim 1/3 van den toren is ingevallen. In den toren is het orgel van het zangkoor grootendeels verbrijzeld, balken en vloeren zijn neergeploft, het gewelf is ingestort, twee van de drie klokken liggen onder het puin, de grootste en zwaarste hangt nog op 40 m. hoogte in een verzakt gedeelte van den klokkenstoel en veroorzaakt gevaar daar zij elk ogenblik instorting kan veroorzaken De kap is onbeschadigd en dekt den toren, alhoewel 1/3 deel van hare ondersteuning is verdwenen ".

(Waar is de 4de klok, die in 1894 genoemd wordt? Red.)

Mulder bepaalt dat het restant muur dat overeind staat nog goed is, ondanks een kleine scheur aan de noordkant van de kerk. Dat doet hem besluiten dat het veilig is om naar boven te gaan voor verder inspectie. Om naar boven te kunnen moet eerst puin, dat voor de deur van de traptoren ligt, geruimd worden. De burgemeester vergezelt hem op zijn inspectietocht naar boven. Hij concludeert dat de muren inderdaad geen gevaar opleveren, maar dat die ene klok met klokkenstoel elk ogenblik kan vallen. De kerk zelf is -op het koor en orgel na- onbeschadigd, maar wel onbruikbaar door het vele stof dat een duimdik in de kerk ligt. Toch wil Mulder de mening van andere deskundigen horen. Hij treft het, want onder de vele nieuwsgierigen die op het schouwspel afgekomen zijn, bevinden zich ook een zekere architect Bluys uit Den Bosch en architect van Gils uit Rotterdam.

Na een grondige inspectie komen ze tot dezelfde conclusie en ze zijn eveneens van mening dat, als de kerk met een schot van het torengedeelte gescheiden wordt, die weer voor diensten gebruikt kan worden. Maar voor men daaraan begint moet eerst de verzakte klok verwijderd worden en omdat niemand uit Oirschot dit kan, raadt Mulder de burgemeester aan dit te laten klaren door het bedrijf Stelwagen uit Rotterdam. De volgende dag, 15 december, staat Stelwagen al op de markt. Hij krijgt van de gemeente de opdracht om de noordwestelijke contreforten te stutten, de klok op zodanig wijze te hangen dat die geen gevaar meer oplevert, en verder de klokkenstoel, het dak en alle loszittende delen te verwijderen. Dan kan de gemeente puin aan het ruimen en komt er enige orde in de chaos, zodat aan een eventuele reparatie gedacht kan worden.

"Want" zo eindigt Mulder zijn rapport, "alhoewel 16 à 1700 kubieke meter steen is ingestort blijft de toren voor herstelling vatbaar en de inwoners zijn te veel aan hunnen toren gehecht om te twijfelen dat de vrij groote som van 70 à 80 duizend gulden die naar een oppervlakkige berekening voor eene restauratie noodig zal zijn, niet gevonden zal worden. De burgerlijke en kerkelijke gemeente willen ieder naar haar beste vermogen flink in de beurs tasten om met behulp der provincie en van het rijk den toren in zijn vorigen luister te herstellen ".

Op 28 december begint het bedrijf Stelwagen met haar werkzaamheden. Met een kabel probeert men de kap van de toren te trekken, maar die blijkt vaster te zitten dan men dacht en niet de kap, maar de kabels breken. Waarschijnlijk is het trekken onder veel publieke belangstelling gebeurd, waaronder ook raadslid Somers. Bij de volgende raadsvergadering spuit hij zijn ongenoegen daarover, waarop de voorzitter hem van repliek dient met. de opmerking dat ook hier de beste stuurlied weer aan de wal staan.

In de notulen van die raadsvergadering staat ook vermeld dat Mulder verklaart geen kans te zien om werklieden naar boven te krijgen en dat men daarom besluit nog een keer te proberen de kap van de toren te trekken.

Maar volgens een later opgemaakt rapport geeft Mulder aan dat hij na het fiasco aangeraden heeft met het trekken te stoppen en om aan de noordzijde vanuit de 40 meter hoge balustrade een kleine steiger te maken en vanuit deze stei-

ger de loszittende delen te verwijderen. In de dagbladen en dat voornoemde rapport staat dat dit advies vooreerst niet opgevolgd is, maar dat men op oudjaar opnieuw aan het trekken is gegaan, nu met sterkere kabels. Echter weer met hetzelfde resultaat. Ook de minister van Binnenlandse Zaken heeft de kranten gelezen en stuurt een schriftelijke berisping naar Oirschot.

Zij nog vermeld dat ook Cuypers uit Roermond later, op 9 januari 1905, naar Oirschot afreist om de ingestorte kerk in ogeschouw te nemen en te beoordelen, zijn bevindingen op papier te zetten en daarna adviezen te geven. Zijn belangrijkste advies is de toren te laten restaureren.

Daarbij is hij van mening dat de kap best behouden kan blijven als men enige losse onderdelen vast zet en dat het inderdaad goed mogelijk is om het dak via een steiger te bereiken. Hij raadt ook aan een bekwame architect te nemen: L. Heezemans of Jac. van Gils.

Met enkele mensen van de werkvloer maakt hij een werkplan, wat betreft het afbreken en puinruimen. Voornaamste punten van dat plan zijn inderdaad de kap vast te zetten zodat die kan blijven zitten en de klok naast de toren te hangen, zodat men de klokkenstoel naar beneden kan halen. Bij het opruimen van het puin kunnen de tufstenen en de goede metselstenen behouden blijven, om later weer te gebruiken.

Bekend is dat in 1907 een deel van de stenen gebruikt zijn bij de bouw van een exercitielokaal voor de landstorm en veldwachterwoning in de Dekanijstraat. Alleen de bogen boven de ramen en de banden in de gevels zijn van nieuwe stenen. Bij de aanleg van een fietspad langs de Oude Grintweg (1906) is puin van de kerk als ondergrond gebruikt en de 4 kolommen van de orgelzolder ondersteunen, zoals eerder vermeld, de ingang van de H. Eik.

Ruiming, afbraak en herstel.

Als alle voorzorgsmaatregelen zijn genomen zoals het stutten van muren, het verwijderen of vastzetten van loshangende delen, - waarbij toch nog de spits van de torenkap verwijderd wordt omdat het dak door de heftige winterstormen gevaarlijk hangt te zwiepen - en het puin is geruimd kan men aan het opbouwen beginnen. Als architect wordt aangenomen J. van Gils uit Rotterdam, terwijl het dagelijks opzicht in handen komt van J. Klappers.

Verder is er een commissie van toezicht die de bouwactiviteiten regelmatig controleert, vergadert en verslagen schrijft. In die commissie zitten o.a. Cuypers en deken Franken.

Half februari 1906 begint men met het opzetten van het steigerwerk, een directieket, loodsen voor materiaal en een afrastering rond het terrein. Voor de steigerwerken is een apart bestek gemaakt. Voor die werken heeft de gemeente aannemer W. Weyers uit Tilburg aangenomen, (misschien dezelfde als die van 1829 ?). Daarbij ontstaat er al een geschil. Volgens het bestek moet hij 600 m. steigerplanken leveren. Weyers levert 600 strekkende meters, terwijl Oirschot van mening is dat hij 600 vierkante meters moet leveren. Het geschil loopt zo hoog op dat Oirschot de betaling stop zet en dat er een arbitragecommissie bij gehaald wordt. Oirschot krijgt gelijk, maar moet wel de arbitragekosten betalen.

De voorbereidende werkzaamheden nemen zoveel tijd in beslag dat pas in september 1906 met het eigenlijke metselwerk kan worden begonnen. Uit de bouwverslagen die architect van Gils elk jaar maakt, kunnen we de vorderingen van het werk volgen. Over het algemeen valt het tegen omdat de muren oud en dik zijn en er gaandeweg toch meer gebreken aan het oude metselwerk blijken te zijn, zodat er al bouwende veel slechte gedeeltes uitgehakt moeten worden en weer ingemetseld. Dat doet de architect verzuchten dat het soms lijkt of er geen enkel gezond plekje aan het oude gedeelte aanwezig is.

Op 1 januari 1907 is het ingestorte gedeelte ingemetseld tot aan de grote hoofdboog. Een jaar later is men gevorderd tot 42 meter hoogte. Eind 1908 is het gat dicht. Bovendien is de traptoren gedeeltelijk hersteld, waarop raadslid Somers voorstelt of de raad geen termen kan vinden om het werkvolk te onthalen en enigszins feest te vieren. Er wordt algeheel mee ingestemd. Of er een "mei" op de toren is geplaatst, wordt niet vermeld.

In de volgende 2 jaren worden er verschillende klussen geklaard als de spits, de grote en kleine toren, de galerijen van balustraden voorzien, vele afdekkingen van natuursteen gemaakt, het grote raam aan de westzijde in tufsteen afgemaakt, aan het inwendige van de toren gewerkt, enz. In die jaren wordt er met gemiddeld 8 metselaars en 8 operlieden gewerkt. De steiger wordt afgebroken en in delen verkocht.

In januari 1910 komt opzichter Klappers te overlijden, (*"mede tengevolge van een schrik, ontstaan bij de bouw, vrezende voor een ongeval bij de werklieden"*, zo meldt van Gils.).

In 1911 wordt er als laatste gestukadoord, deuren gehangen en verder verricht men nog allerhande metselingen en aftimmeringen en dan is de restauratie voltooid. Het werk wordt gekeurd en in maart 1912 schrijft J. van Gils zijn laatste verslag.

De financiën

Rept Mulder bij de allereerste oppervlakkige berekening nog over restauratiekosten van 70 à 80.000 gulden, bij een serieuze berekening raamt men die kosten al op zo'n f 100.000,-. In mei 1905 dient de gemeente een verzoek in bij het Rijk voor een subsidie van f 50.000,- en bij de provincie klopt men aan voor f 20.000,-. De provincie laat weten gehoor aan dit verzoek te willen geven als het Rijk ook over de brug komt. Het Rijk moet zo lang nadenken dat men nogmaals een verzoek indient.

In augustus van dat jaar besluit Oirschot zelfs op audiëntie te gaan bij het ministerie van Binnenlandse Zaken. Ondertussen heeft de provincie het subsidieverzoek al goedgekeurd. In februari 1906 komt ook de goedkeuring binnen van het Rijk, wel onder de voorwaarde dat de regering toezicht moet kunnen uitoefenen op de restauratiewerken. Ene H. Mol uit Ginniken krijgt daarop namens de Regering zitting in de commissie van toezicht.

Verder sluit men bij de Boerenleenbank nog een lening af van f 10.000,=. In de jaren daarop klopt de gemeente nog vaker aan bij de Boerenleenbank voor leningen omdat het geraamde bedrag ver overschreden wordt.

Voor een bedrag van f 24.500,= totaal komt de gemeente bij de Bank in het krijt te staan. Ook het kerkbestuur blijft niet achter en draagt haar steentje bij in de kosten. Zo'n f 38.500,= wordt er door het kerkbestuur in de toren gestoken en nog is dit niet voldoende.

In juli 1909 wordt het werk zelfs een tijdje gestaakt omdat de geraamde kosten al zijn overschreden. De gemeente dient bij het rijk een verzoek in voor verhoging van de subsidie. Dit wordt afgekeurd. Wel krijgt men een tegemoetkoming in de meerkosten. Het totale bedrag van de restauratie komt ongeveer uit op f 150.000,= en dat is 50% hoger dan de raming.

Na het afronden van de restauratie schrijft architect Mulder:

"Ontkent kan niet worden dat de werken en dientengevolge de kosten niet zijn medegevallen en een nieuwen toren zeker niet zoude kosten wat thans deze herstelling eischt, maar daar ook tegenover staat dat eender, schoonste monumenten uit het gotisch tijdperk thans veel hechter is dan ooit te voren en dat vele verknoei'ngen van onderdelen aan dit bouwwerk, uit de jaren van ongeveer 1870 thans hun oorspronkelijk cachet wederom hebben verkregen en de Oirschotschen toren met recht mag genoemd worden een der schoonste voorbeelden van torenbouw, welke Nederland te aanschouwen geeft."

De overdracht.

Nu de toren weer in goede staat is, wil de gemeente, om in het vervolg van de bezwarende lasten af te zijn, de kerk overdoen aan de RK.gemeenschap. In december 1912 wordt dit besproken in een raadsvergadering en in Januari 1916 zijn de partijen het eens. Maar de minister van Binnenlandse Zaken en Ged. Staten moeten hun goedkeuring geven. Die goedkeuring komt vlot, zodat op 25-9-1916 door notaris Mertens in tegenwoordigheid van de kapelaans de Bruyn en Pulskens de overdrachtsakte opgemaakt kan worden en tevens ondertekend door aan de ene kant burgemeester Breton van Lith en J. Nuyens, secretaris, en aan de andere kant deken Franken. Door de overdracht wordt de RK parochie eigenaar van de toren met 3 klokken. Bovendien neemt zij over: een lening van f 4.000,= ingeschreven in het Grootboek der Nationale Werkelijke Schuld. Er zijn wel enkele voorwaarden aan verbonden die er in het kort op neer komen dat de gemeente ten alle tijden toegang tot de toren moet kunnen hebben om de kerkklokken te luiden en de vlag uit te steken. Ook het luigeld wordt in de voorwaarde geregeld. Bovendien mag het luiden bij begrafenis van andersdenkenden niet geweigerd worden.

Tot slot (voor de geïnteresseerden) namen van personen die hebben meegewerkt aan de restauratie van de toren.

- De metselaars, die in de beginperiode gemiddeld f 1,50 per dag verdienden: H. v. Kollenburg, B. Doevendans, F. Bevers, P. v. Esch, M. van Esch, Peer Smeets, M. v. Hamond, G. v.d. Brand, Jos v.d. Laar, A. v.d. Braak
- De opperlui die gemiddeld f 1,- per dag in handen kregen: Piet v. Rijen, J. Veraa, F. v. Genechten, Willem Smet-sers, P. v. Helmond, Piet Smeyers
- Leiendekker: J. v. Esch f 1,87 1/2 per dag
- Timmerlui: J. Lauwers, L. Lauwers, A. Louwers.
- Opzichter: P. d. Kort f 2,50 per dag en administrateur: J. Bongaerts.
- Verder zijn er namen genoteerd van P. v. Wijk, A. v. Wijk, W. Lauwers, Jos Stans, J. v. Dun, P. v. Beyen, W. de Bever, C. v. Boort (Baart?) en Nol v. Kol (Kai?). Let wel: deze lijst is misschien niet volledig.

Clari van Ech-van Hout

Inform: gemeentearchief Oirschot. R. H.c. Eindhoven

Noot: een contrefort (letterlijk: tegenkracht) is een muur, een aanbouwsel, tot steun tegen een andere muur aangebouwd. Als je goed kijkt, zul je zien dat onze kerktoren op iedere hoek 2 contreforten heeft.

1904: Werkers aan de toren. V.l.n.r. Stelwagen, n.n., Willem Voermans, Piet van Rijen Sf., Piet Smeyers Sf., Jan v.d. Heuvel, n.n., Harrie van Zelst, Peer Smeyers, Jan Bullens, n.n., N. Hob-bolen, Cornelis van Leu-ven Sf., Breton van Lith, n.n